

A moldvai magyarok

Románia keleti tartományában, Moldvában az 1992-es népszámlálás szerint mintegy 250.000 római katolikus él, márpedig ez az itt élő katolikus lakosság magyar eredetű. Ezt a katolikus népeiséget mind a tudomány, mind a köztudat csángó néven ismeri. A csángó szó a 'kószál', 'csavarog', 'vándorol' jelentésű csang/csáng ige származéka, eszerint tehát a népcsoport neve világosan utal a csángók költöző, telepes mivoltára. A moldvai magyar etnikum azonban sem történeti, sem nyelvészeti, sem néprajzi szempontból nem tekinthető egységesnek.

A moldvai magyarokat a történeti források már a 13. századtól említik, eredetük kérdésére azonban a mai napig nem tudunk megnyugtató választ adni. A számos felfogás közül megdőlt már az, hogy a kunok leszármazottjainak tekintsük őket, s a honfoglalásban részt nem vevő, a Kárpát-medencén kívül maradó magyar töredéknek sem tekinthetők. Mára az a nézet vált általánosan elfogadottá, hogy a Kárpát-medencéből érkeztek mai telephelyükre valamikor a középkor folyamán. A kutatók többsége a Szamos-völgyi, sőt Felső-Tisza vidéki magyarokkal hozza rokonságba őket, egy nyelvészeti elmélet szerint viszont a Mezőségről származtak el. Mindesetre általánosan elfogadott az a nézet, hogy a csángók ősei egy tervszerű magyar birodalmi politika támogatásával érkeztek ide, s feladatuk a magyar királyság keleti határainak védelme volt. Ez a gyepűvédelmi célokat szolgáló betelepítés legkorábban a tatárjárás után (1241-42.), majd a 14. század elején történhetett, s egészen a mohácsi vészig élvezték a központosított Magyar Királyság védelmét és felügyeletét. A 15. században gyarapították a moldvai magyarok számát a Dél-Magyarországról idemenekült husziták is, akiknek papjai itt fejezték be a Szerémségben elkezdett első magyar nyelvű Biblia-fordítás egyik részét, a négy evangéliumot.

A betelepülő magyar etnikum a legnagyobb folyó, a Szeret széles és termékeny árterületét, különösképpen a nyugatról beömlő mellékfolyók (Moldva, Beszterce, Tatros) torkolatvidékének környékét szállták meg, ekkor a magyar településterület zárt, egymással kapcsolatban álló egységekből állt. A gazdasági, kereskedelmi, katonai szempontból fontos helyeken alakultak ki a városok, melynek lakossága magyar és részben német volt (Románvásár, Bákó, Aknavásár, Jászvásár, Husz, Barlád, Moldvabánya stb.). Moldvában tehát a városi élet a magyarok és a németek tevékenysége nyomán bontakozott ki a 14-15. században, azonban ez a polgári fejlődés a kedvezőtlen politikai-katonai viszonyok miatt a 16. század végén elakadt, s a 17. századi tatár-kozák hadjáratok következtében végleg elveszett, minek eredményeképpen a mezővárosok magyar etnikumú kereskedő- és iparos rétege a románsághoz asszimilálódott.

A síkvidékre települt, elsősorban mezőgazdálkodással foglalkozó csángó falvak lakosai eredetileg szabadparasztok voltak (bár a 17-18. századra jobbágysorba kerültek), azaz a faluközösségek közvetlenül a vajdának adóztak. Feltételezhető, hogy a szabad román falvak tőlük vettek át bizonyos gazdálkodási technikákat és jogszokásokat. A moldvai szabadparaszt falvak népét a középkorban „razesi”-nek nevezték, ami a magyar „részes” szó származéka.

A középkorban a Moldvába települt magyarság településterülete jóval nagyobb volt, ami azonban a háborús dúlások és a nyelvi asszimiláció miatt jelentősen leszűkült, az addig egységes falvak láncolata is megszakadt több helyen. A középkori eredetű, nem székely származású moldvai magyarság utódai ma csupán két nyelvszigeten, a Románvásártól északra (az úgynevezett északi csángók) és a Bákótól délre (az úgynevezett déli csángók) lévő néhány faluban élnek. Ezen falvak központi helyzete és kedvező gazdasági adottságai arra utalnak, hogy a moldvai magyarok az országrész első betelepítői közé tartoztak.

Az északi és déli csángóságot egyaránt jellemzi az erősen archaikus nyelv (az s hang s és sz közötti sziszegő ejtése, a ma ly-nal jelölt lj hangkapcsolat régies ejtése stb.), és a sok régi elemet megőrzött népi kultúra.

Az északi csángók legnagyobb falvai Szabófalva és Kelegyest, körülöttük még néhány faluban beszélnek az idősebbek többé-kevésbé magyarul (Jugán, Újfalu, Bargován), a többi katolikus falu teljesen elrománosodott. Szabófalvából rajzott ki Balusest és Ploszkucény, ahol még beszélnek valamelyest a magyar nyelvet.

A Bákó alatti déli csángók legfontosabb falvai Bogdánfalva, Trunk, Nagypatak és az erősen székely hatást mutató Gyoszén. Ezen kívül magyarul beszélnek még Bogdánfalva első világháború utáni kirajzásából keletkezett Újfaluban, s az öregek Szeketurában.

A 16-17. századi háborúk, a járványok és az asszimiláció miatt a moldvai magyarok száma erősen megcsappant, s csak a 18. század közepétől, az erősödő székely kivándorlás miatt kezdett újra gyarapodni. Többnyire a madéfalvi veszedelem (1764.) után keletkeztek az úgynevezett székelyes csángó falvak, melyekbe a túlnépesedés miatt még a 19. század folyamán is folytatódott az átszivárgás. Azok a települések, ahol a székelyes csángók élnek, egymástól igen elütnek.

1.

A madéfalvi veszedelem után nagy tömegek keltek útra, ezek együtt is maradtak, s lakatlan vagy gyér népességű területeket szálltak meg. Ekkor keletkezett Pusztina, Frumósza, Lészped, Szőlőhegy és környéke, Magyarfalva, Lábrik, Kalugarén. Mivel a jobb termőterületek ekkor már foglaltak voltak, az új betelepülőknek meg kellett elégednie a kisebb folyóvizek szűk völgyeivel, így ezeket a falvakat bizonyos hegyvidéki jelleg jellemzi.

2.

több falu esetében feltételezhető, hogy egy középkori magyar népességre telepedtek rá a székelyek, jelentősen megváltoztatva ezzel a falu nyelvét és népi kultúráját. Bizonyosan ilyen falu Gyoszén, Lujzikalagor, Klézse és Forrófalva, estleg külsőrekecsin és Szászkút is. a Tatros és mellékpataki mentén régebbi magyar lakossága lehetett Gorzafalvának, Tatrosnak és Onyestnek is.

3.

a 19. század folyamán kisebb csoportokban érkező, beszivárgó székelyek román falvakba vagy ezek környékére is letelepedtek. Persze az is elképzelhető, hogy ezeket a falvakat románok és székelyek egyszerre népesítették be. Ezek közé a falvak közé sorolhatjuk a kisebb folyók völgyeinek (Tatros, Tázló, Aranyos-Beszterce) völgyeinek vegyes lakosságú településeit: Gerlény, Lilijecs, Szaloncka, Szerbek, Gyidráská, Száőrazpatak, Dormánfalva. A Szeret terében is találunk ilyen falvakat (Ketrís, Furinkár, Dózsa/Újfalu), sőt a Kárpátok hegyvidékein is végbement hasonló etnikai keveredés (Csügés, Bruszturósza, Fűrészfalva, Vizánta, Gutinázs).

Egészében véve elmondható, hogy a 18-19. században Moldvába érkezett székelyek a még be nem telepedett, mezőgazdálkodásra és szőlőművelésre korlátozottan, állattartásra és erdőgazdálkodásra annál inkább alkalmas vidékeket szállták meg. Szórvány környezetben, etnikailag és vallásilag vegyes kis falvakban élnek, ami elősegíti asszimilálódásukat. Mégis elmondható, hogy az anyanyelvüket megőrző moldvai katolikusok 80%-a székelyes réteghez tartozik.

A moldvai magyarság a középkortól kezdve folyamatos elrománosodásnak és elromanosításnak volt kitéve. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy ezeknek az asszimilációs folyamatok eredményeképpen ma már a moldvai katolikusok többsége egyáltalán nem ismeri ősei anyanyelvét, és magát románnak tartja. Az 1859-es népszámlálás szerint a Bákó megyei

A moldvai csángók

Írta: Kürtössy Péter

2011. április 24. vasárnap, 09:59 - Módosítás: 2018. szeptember 03. hétfő, 10:13

katolikusok 86,6%-a, a Román megyei katolikusok 94,6%-a tartotta magát magyarnak, tehát a nagyfokú nyelvi beolvadás a 19. század második felétől vált tömegméretűvé. Ennek eredményeképp az 1992-es népszámláláson a Moldva lakosságának 6%-át kitevő moldvai csángóknak mindössze 0,8%-a vallotta magát magyarnak (1826 lélek). Ez az ijesztő szám azt bizonyítja, hogy a hivatalos román álláspont, miszerint nem létezik magyar kérdés Moldvában, mára valósággá vált. Persze a statisztikai adatokkal szemben érdemes megnézni, hogy valójában hányan beszélnek még magyarul.

Tánczos Vilmos igyekezett ezt felmérni, s 83 olyan település talált, ahol még valamilyen szinten beszélik őseik nyelvét. Felmérése a következő eredményt hozta:

1.

A moldvai magyaroknak ma már csak 43%-a él olyan településen, ahol még egyáltalán beszélnek magyarul.

2.

Ezeknek a településeknek a nagy része nyelvileg teljesen elrománosodott

3.

A Moldvában élő magyarul is beszélő csángók számát 62000 főben állapíthatjuk meg, ami a moldvai katolikusok mindössze 25,8%-át jelenti.

4.

az északi csángó nyelvsziget teljesen eltűnőben van

5.

a déli csángó nyelvsziget is hasonló helyzetben van, csak néhány faluban maradt meg vagy növekedett a magyar nyelv ismerete (Gyoszen, Újfalú)

6.

20 székelyes csángó faluban maradt meg vagy növekedett a magyar nyelv ismerete és használata, ami a román népesség hiányával, az etnikai tudat meglétével, a Székelyföldhöz

való közelséggel magyarázható (Lészped, Lujzikalagor, Forrófalva, Klézse, Somoska, Pokolpatak, Csík, Külsőrekecsin, Magyarfalu, Lábnik, Frumósza, Pusztina, Larguca, Gajdár, Csügés, Diószeg, Szőlőhegy, Szitás, Újfalu, Bahána).

A moldvai csángók identitását döntően meghatározza az a tény, hogy ez az egyetlen olyan etnikai csoport, amely a 19. század első felében kimaradt azokból a nagy történelmi folyamatokból, amelyek a modern polgári magyar nemzetet megteremtették (nyelvújítás, a reformkor politikai és kulturális mozgalmi, az 1848-as szabadságharc), és így voltaképpen nem is vált a polgári magyar nemzet részévé. A magyarsággal való nyilvánvaló nyelvi, kulturális, genetikai azonosság ellenére a polgári nemzetekre jellemzőnek tartott legfontosabb egységesítő tényezőkkel a moldvai csángóság nem rendelkezik. Nem alakult ki olyan egyházi és világi magyar értelmiség, és intézményrendszer, amely az asszimilációtól veszélyeztetett népcsoportot a magyar polgári fejlődésbe integrálhatta volna, és amely felvállalhatta volna a magyar „magaskultúra” értékeinek közvetítését.

Ezért van az, hogy a moldvai csángók a magyar nyelvnek csak kommunikatív funkciót tulajdonítanak, nem értelmezik közösségformáló szimbolikus tényezőként, így számukra a nyelvcseré nem veszteség, hanem csak a modernizáció szükséges velejárója. Közösségi identitástudatukban a nyelv helyét elsősorban a vallás és a közös életmódbeli körülmények vették át⁽¹⁾.

A moldvai csángók népköltészete felbecsülhetetlen kincset jelent a magyar néphagyományban. Népdaik, külön zenei nyelvjárást, táncaik külön táncjárás területet alkotnak. Martin György állapította meg: „míg nyelvük és vokális népzenejük megőrizte a magyar karaktert, addig hangszeres zene- és tánc kultúrájuk teljesen a moldvai románság hatása alá került.” Történeti énekeik, balladáik külön stílust jelentenek a magyar balladakincsen belül. Mivel a csángók gyakorlatilag mindig értelmiség és írásbeli kultúra nélkül éltek, rendkívül gazdag szájhagyományuk a középkort idézi. Írástudatlan asszonyok kötetre való balladákat, dalokat, legendákat tudtak, igen fejlett szépérzéssel és nyelvi műveltséggel. Gunda Béla írta, hogy bármennyire is archaikus és földrajzilag elzárt a csángók népi műveltsége, mégis részt vett a magyar népi műveltség általános fejlődésében: „Amikor a moldvai magyarság őrzi különböző rétegbe tartozó ősi hagyományait, ugyanakkor tanúságot tesz arról is, hogy a magyar népelet egyes szellemi megnyilatkozásai akadálytalanul áramolhattak a Tiszától a Szeret folyóig. E nélkül az áramlás nélkül a múlt században keletkezett alföldi balladák nem hangzottak volna el a moldvai parasztasszony ajkáról. A Moldvában énekelt alföldi balladák a centrum felé való orientálódás bizonyítékai. Nagy lelki vonzódás és rokonság, kohézió és affinitás kell ahhoz, hogy ilyen balladák Moldvában gyökeret verjenek. Ennek az orientálódásnak a kifejezője, hogy moldvai csángók népköltészetének geográfiai világa

általában magyar: a balladákban a bujdosó énekekben Csíkot, a Tiszát, Debrecent, Nagyváradot emlegetik.”

Hitéletük, szokásviláguk olyan vonásokat őrzött meg, melyekre idehaza évszázadokkal ezelőtti adatok utalnak. Az élet nagy fordulóihoz nemcsak szokások, de hiedelmek is szép számmal kapcsolódtak.

A népszokások közül figyelemre méltó az újévköszöntő hejgetés, amit a regölés moldvai változatának tekinthetünk. Ez tulajdonképpen rituális szöveg, amelyet ritmikus prózában vagy énekelve adtak elő termékenységharózással.

Ismert szokásként jegyezték fel a csümlgetést is, ami a rejtvénymondás régies, középkori eredetű gyakorlataként maradt fenn. A falu hagyományos társas összejövetelein a társaságból valaki megszólalt: „csümlő, csümlő, mi az?”, s feladta az első rejtvényt, amelynek megoldása után jöttek a következők.

A telkek elrendeződése szinte napjainkig mutatta a nagycsaládi, nemzetségi megtelepedés nyomát. Jellegzetes település-néprajzi sajátosság az úgynevezett kettős udvar, mely még ma is felfedezhető falvaikban. A más nevén baromudvaros telekrend az állattartással függött össze, első leírása éppen innen származik, bár az egész magyar nyelvterületen elterjedt volt. Házaikat maguk építették, a ház belső tagolódása azonos a székely ereszes házéval, eltekintve attól, hogy a csümlő eresztű tetőszerkezet lehetővé tette a fedélszék olyan méretű megnyújtását, hogy a ház körül egész 'kilyérrendszer' (ereszalja) alakult ki. Lakásberendezésük olyan volt a 20. század elején, mint a palócoké volt 100-150, az alföldieké 400 évvel ezelőtt. A ház körbepadkás, ezeken sorakoztak a szőttesek, és más ruhaneműk, s ezeken aludtak éjszaka a hosszú ingekben, letéve övüket és a karincát. Népviseletük szinte napjainkig élt, csak újabban vásároltak hozzá bútorokat. Ez a viselet sok vonatkozásban azokat a kelet-európai hagyományokat őrzi, melyeket már a románok is elhagytak, ugyanakkor a székelyekkel való kapcsolatukat is jelzi néhány ruhadarabjuk: a kalap, a főkötő, a magyaros ing, a szokmány, a saru. Természetesen jelentős belső fejlődéssel is számolni kell, így a mai csángó öltözet a hagyományosan megőrzött és újabb formákkal gazdagodott népművészet terméke (Nagy Jenő).

Mint láthatjuk, mindent maguk készítettek: ruhát, szerszámot, házat. Népi háziiparuk jelentős, még a fazekasságot is űzték (Gorzafalva, Szaloncka), mely sok hasonló vonást mutatott a székelyföldivel, azzal a különbséggel, hogy itt a főző cserépedények sokkal tovább

megmaradtak. Hagyományos fő foglalkozásuknak azonban mégis a földművelést tekinthetjük, ami kiegészült, a mezőgazdaság keretébe tartozó más foglalkozásokkal, az állattenyésztéssel, a méhészettel, valamint a Szeret menti falvakban jelentőst a halászattal is. Míg azonban a háziipar, a földművelés, halászat és a méhészet technikájában székely alapréteget figyelhetünk meg, addig a juhtartásban magyar hagyatéknak nyomát sem látni, ami arra utal, hogy a magyarok vagyontalanul érkeztek ide a nagybirtokokra, időszakos földmunkákra, s állandó megtelepülésük csak azután következett be, hogy itt földet és házhelyet kaptak. A csángók földművelésének egyik legfontosabb ága a szőlőművelés, a hagyomány szerint az első betelepülők már foglalkoztak vele, s még a szegénységnek is volt mindenhol egy kevéske szőlője. A moldvai borok közül a kotnári és a huszi mellett már 1646-ban is híre volt a forrófalvinak és a terebesinek. S bár a filoxéra itt is óriási pusztítást okozott, s a szőlőművelés visszaesett mind minőségben, mind mennyiségben, a szőlőt és a bort mai napig eladják vagy elcserélik: elsősorban a csíki székely falvakkal alakultak ki szoros gazdasági kapcsolataik.

A moldvai magyarokkal számos kutató foglalkozott és foglalkozik, néhányuk nevét érdemes megemlíteni, a teljesség igénye nélkül: Mikecs László, Domokos Péter Pál, Lükő Gábor, Kallós Zoltán, Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos, Szentimrei Judit, Kós Károly dr., Nagy Jenő⁽²⁾.

(1) Tánczos Vilmos: A moldvai csángók lélekszámáról. In: Pozsony Ferenc (szerk.): Csángósors. Budapest. 7-32.

(2) Andrásfalvy Bertalan: Néprajzi alapismeretek. Múzsák Közművelődési Kiadó. Budapest, 116-117. és Balassa Iván: A határainkon túli magyarok néprajza. Gondolat Kiadó. Budapest, 1989. 221-241. és Kós Károly dr.: Csángó néprajzi vázlat. In: Tájak, falvak, hagyományok, Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1976. 103-217. és Dala Sára- Puskás Katalin: Néprajzi kutatások Moldvában. In: Az aranyréce. Hagyományok Háza. Budapest, 2005. 9-40.

Néhány kiváló honlap a csángókról: [Moldvai Csángómagyarok Szövetsége](#), [Jászkiszi Csángó Fesztivál](#),
, [Mindenféle link a csángókról](#),
, [Csángó honlap](#),
, [Csángómagyarok](#)